

UDK: 94(497.11)"1914/1918"(049.32)
341.322.5(=163.41)(497.11)"1914/1918"(093.81)((049.32))

Приказ књиге:

**Драгослав Дедић, Јагодина у Првом светском рату,
Историјски архив Јагодина, Јагодина 2022, 297**

Крајем прошле године у Јагодини промовисана је вредна студија о Јагодини у Великом рату, аутора Драгослава Дедића (1961), архивског саветника овдашњег Историјског архива, иначе трудољубивог истраживача богате повеснице јагодинске.

Горе наведена књига означена као први том новопокренуте едиције Историјског архива Средње Поморавље у Јагодини, под називом Јагодина и јагодински срез у Првом светском рату, обима од око 300 страница, солидно је конципирана, одликује се прегледношћу и јасним стилем излагања. Одабране (и бројне) фотографије које садржи омогућавају посебну пуноћу и живост датог текста. Обимна грађа и литература, која је коришћена у изради овог дела, указују да је аутор, и поред одређених пропуста, сериозно приступио задатку, односно да је показао да поседује солидну способност у тумачењу историјских извора, који се крећу од архивских докумената (необјављених и објављених) до података из оновремене штампе и периодике, уопште.

Књига почиње кратким Предговором (5-7) где сазнајемо о племенитој намери аутора да један део бурне историје Јагодине и околине прикаже кроз вишетомну едицију, тачније трилогију, посвећену широкој и сложеној теми и то не само кроз учешће Јагодинаца и Помораваца у војним операцијама, него и преко приказа прилика у граду и селима, током Првог светског рата. После убедљивог Увода (8-32) који је проистекао из пера етаблираног јагодинског (и српског) историографа мр Дејана Танића, такође архивског саветника, где је систематски и кроз шест мањих поглавља (ефектно насловљених - На прелому векова и епоха, Година ратних успеха, Од победе до изгнанства, Преживели, Повратак и Горак укус победе) представљен кроки историјат Србије у овом историјском догађају, следи и први део студије под насловом Мир, рат, окупација и ослобођење (35-118) где се, кроз три поглавља Јагодина крајем 19. и почетком 20 века, Јагодина 1914 - 1915. (лето - мобилизација, 15. пук - тифус, одбрана и последњи дани, пад Јагодине) и Окупација Јагодине 3. новембар 1915. - 25. октобар 1918. (формирање окупационе управе, свакодневни живот, пљачка и терор, вешања и стрељања, интернација, друштвени живот, ослобођење, ратна штета, споменици) приказује

⁶⁰ Професор историје, ОШ „17. октобар“ Јагодина ; stenakamen@gmail.com

документарна прича о једном граду и његовим житељима у времену бола и времену смрти, али и времену храбрости и времену поноса. Сви изнети подаци утемељени су на солидној изворној подлози и добро проученој доступној литератури, уз неколико очигледних недостатака (нпр. изостављање мање познате мемоарске грађе, некоришћење новијих историографских издања, изношење података о одређеним личностима преузетих са интернета, иако постоји доступна архивска грађа и литература о истим и слично), који се дају исправити у неком будућем, допуњеном издању књиге.

Други део књиге Погинули и умрли Јагодинци 1912 - 1918. године (119-194) посвећен је бројним знаним и (до сада) незнатим жртвама како Великог, тако и Балканских ратова, такође има насловљена поглавља и то Јагодина, Учитељска школа, Попис војника аустроугарске војске умрлих у Јагодини и Упоредни попис становништва 1910. и 1916. године, снагом и уверљивошћу валидне документарне грађе (на жалост, не и из недавно објављене вишетомне студије Попис војних и цивилних губитака Краљевине Србије у Првом светском рату према архивској грађи Војног архива), као и подацима из оновремене штампе, износи својеврсни поменик страдалих Јагодинаца у ратовима Србије 1912-1918, али и имена жртва међу учитељима - некадашњим питомцима знамените Мушке учитељске школе јагодинске, као и попис умрлих окупаторских (аустроугарских) војника из матичних књига умрлих цркава јагодинских, односно даје упоредне податке о броју становништва Јагодине и околине према српском (последњем предратном) и аустро-угарском попису (окупацијском), правећи паралелу између ова два вредна историјска извора. И овде примећујемо извесне недостатке и недоследности (нпр. недостају имена страдалих некадашњих јагодинских гимназијалаца, односно имена немачких или француских војника, који су такође умрли у Јагодини, такође похрањених у црквеним књигама, у датом периоду), што се такође може кориговати новим издањем.

Утисак је да су трећи и четврти део студије Интернирани и заробљени (195-248) приближног обима као и претходни, који садржи спискове интернираних грађана Јагодине (углавном цивила) и попис заробљених Јагодинаца (искључиво војника), односно Преживели, са списковима војника из Јагодине, који су се обрели у Грчкој или Француској, као и пописом ученика из јагодинске основне школе (али и гимназије) који су наставили школовање у Француској или Енглеској ратне 1916. године, могли наћи у једном одељку. Ово је и најслабији део монографије, јер је базиран искључиво на подацима из тадашње штампе, без залажења у архивску грађу, која је сачувана у престоничком Архиву Србије, али и у документацији јагодинског СУБНОР-а, који је преузео грађу овдашњег Удружења носилаца Албанске споменице.

На крају књиге, која је можда могла бити названа и Прилози за историју Јагодине у Првом светском рату и која несумњиво пледира да се третира

као жанр синтетичке документарне монографије, следствено историографским узансама, налази се и попис извора и литературе, албум фотографија, као и извод из рецензије (249-297).

Утисак је добронамерног приказивача, да је аутор, и поред одређених очигледних мањкавости третиране студије, што се да оправдати ширином теме, захваљујући својој приличној ерудицији и доказаној емпирији, успешно одговорио комплексном задатку и створио једно узорито кохерентно дело, које је адекватно одговорило његовом уложеном труду. Односно да ће исто представљати вредан прилог актуелној јагодинској, али и српској историографији.